

Beata Gałek

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

ORCID: 0000-0002-6923-7036

doi.org/10.34765/sp.0421.a05

KULISY RYWALIZACJI WYBRANYCH PAŃSTW. TAJNE OPERACJE WSPÓŁCZESNYCH SŁUŻB WYWIADOWCZYCH – ZARYS PROBLEMATYKI

Streszczenie

Splot globalizacji i rewolucji informacyjnej wykreował rzeczywistość, stwarzającą idealne okoliczności do konstruowania wielopoziomowych strategii wpływania na kierunki i dynamikę procesów społecznych i politycznych. Między dyplomacją a wojną powstała przestrzeń większa niż kiedykolwiek przedtem, przestrzeń dla aktywnej polityki zagranicznej. Celem niniejszego artykułu jest syntetyczne omówienie istoty tajnych operacji wywiadowczych w świetle dotychczasowych badań, wskazanie współczesnych uwarunkowań ich stosowania przez państwa w kontekście zdobycia i utrzymania przewagi na arenie międzynarodowej. Praca stanowi przyczynek do dalszych badań mających na celu określenie pozainformacyjnej roli wywiadu w polityce zagranicznej.

Słowa kluczowe: tajne operacje, wywiad, polityka zagraniczna.

Kody JEL: F5, F52

BEHIND THE VEILS OF SECRET FOREIGN POLICY. SECRET OPERATIONS OF INTELLIGENCE – AN OUTLINE OF THE PROBLEM

Summary

The tangle of globalization and the information revolution has created a reality, ideal for constructing multi-level strategies of influencing the directions and dynamics for social processes and complaints. Between diplomacy and war area for active foreign policy, more extensive than before emerged. The aim of the article is to discuss synthetic secret intelligence operations in light of existing research, to indicate the current conditions for the use those operations by the state in context of gaining and maintaining an advantage in the arena of action. The thesis prepares a sketch and contributes to the results of research for the purposes of determining the non informal role of intelligence in foreign policy.

Keywords: covert actions, intelligence, foreign policy.

JEL Codes: F5, F52

Wstęp

Mocarstwa od wieków starają się kształtować i kontrolować sytuację międzynarodową, niezmiennie dążąc do maksymalizacji swojej potęgi. Dyplomaci, szpiegzy i armie urzeczywistniają sny przywódców, używając wszelkich dostępnych środków. Swoisty splot globalizacji i rewolucji informacyjnej wykreował rzeczywistość stwarzającą idealne okoliczności do konstruowania wielopoziomowych strategii, wpływania na kierunki i dynamikę procesów społecznych i politycznych. Między dyplomacją a wojną powstała przestrzeń bardziej rozległa niż kiedykolwiek przedtem, przestrzeń dla aktywnej polityki zagranicznej. Decydenci polityczni, wraz z profesjonalizacją służb wywiadowczych, zyskali potężne instrumentarium, dzięki któremu mogą realizować krótko- i długoterminowe cele. W tak skrojonych okolicznościach tajne operacje wywiadowcze, wychodzące poza *stricte* informacyjne zadania wywiadu, nabrały nowego wymiaru. Celem artykułu jest syntetyczne omówienie istoty tajnych operacji wywiadowczych w świetle dotychczasowych badań, a także

wskazanie współczesnych uwarunkowań ich stosowania przez państwa, w kontekście zdobycia i utrzymania przewagi na arenie międzynarodowej. Niniejsze rozważania stanowią zaledwie przyczynek do dalszych badań, mających na celu określenie pozainformacyjnej roli wywiadu w polityce zagranicznej.

Ustalenia terminologiczne

Pierwszym i bardzo ważnym elementem każdej dyskusji na temat tajnych operacji w polityce zagranicznej jest wyjaśnienie jakiego rodzaju aktywność wywiadowczą poddajemy analizie. Uporządkowanie terminologiczne i ustalenie zakresu omawianego zagadnienia, pozwala na uniknięcie chaosu pojęciowego.

Stosunkowo wyraźnie są zarysowane granice definicyjne tajnych operacji (*covert actions*) w ustawodawstwie amerykańskim. Uwarunkowania prawne podejmowania tajnych działań, w imieniu rządu Stanów Zjednoczonych, określono w Ustawie o bezpieczeństwie narodowym (National Security Act) z 1947 r. i rozporządzeniu wykonawczym nr 12 333 z 1981 r. (Executive Order 12333-United States intelligence activities). W wydanym przez amerykańskiego prezydenta Ronalda Reagana rozporządzeniu *covert action* określa się jako specjalne działania (*special activities*) „prowadzone w ramach wsparcia celów polityki zagranicznej państwa realizowanej za granicą, które są planowane i realizowane w taki sposób, że rola rządu Stanów Zjednoczonych nie jest widoczna lub potwierdzana publicznie, a także funkcje wspierające takie działania, ale nie wpływające na proces polityczny, opinię publiczną, działalność polityczną i media w Stanach Zjednoczonych, ale nie dotyczące działań dyplomatycznych, zbierania i wytwarzania informacji wywiadowczych oraz wspierania procesu wywiadowczego”. Ponadto Ustawa o autoryzacji wywiadu z 26 czerwca 1991 r. (Intelligence Authorization Act, Fiscal Year 1991) określa tajne operacje jako działalność zmierzającą do „wpływania na warunki polityczne, gospodarcze lub wojskowe za granicą, w przypadku, gdy rola rządu Stanów Zjednoczonych ma pozostać niewidoczna lub potwierdzana publicznie” tj. zachowując prawdopodobną zaprzeczalność. Natomiast w dokumentach Centralnej Agencji Wywiadowczej mówi się o „operacji zaplanowanej w celu wpływania na rządy, wydarzenia, organizacje lub osoby w celu wspierania polityki w sposób, który niekoniecznie charakteryzuje politykę państwa sponsorującego takie działania” (Intelligence Working Group, Intelligence Practice

and Democratic Oversight – a Practitioner’s View, „Occasional Paper” 2003). Eksperti RAND Corporation posługują się również pojęciem „operacje wpływu”, co wydaje się oddawać szeroki zakres aktywności państwa i koncentruje się na jej celach (Larson i in. 2009).

W terminologii rosyjskiej powszechnie stosuje się określenie aktywne środki (*aktywnyje mieroprijatija*). Wasilij Mitrochin pisze o: „działaniach agenturalno-operacyjnych, skierowanych na wywieranie wpływu na politykę zagraniczną i wewnętrzną sytuację polityczną krajów, będących obiektem tych działań, w interesie Związku Radzieckiego i innych krajów socjalistycznych, światowego komunizmu i ruchów narodowowyzwoleńczych; osłabianie politycznej, wojskowej, gospodarczej i ideologicznej pozycji kapitalizmu; torpedowanie jego agresywnych planów w celu stworzenia sprzyjających warunków pomyślnej realizacji polityki zagranicznej Związku Radzieckiego oraz zapewnienia pokoju i postępu społecznego” (Mitrochin 2002, s. 45). Współcześnie używa się również terminów „środki wsparcia” czy „specjalne środki wpływu” (Darczewska 2018 s. 12–14).

Amerykańska szkoła posługuje się pojęciem tajna operacja, działanie (*covert action*). Loch K. Johnson definiuje je jako „trzecią opcję, pomiędzy dyplomacją a działaniami wojennymi” (Johnson 2006, s. 17). Roy Godson podaje, że tajna operacja to „wysiłki rządu, zmierzające do wpływania na wydarzenia w innym państwie lub na innym terytorium bez ujawnienia swego zaangażowania” (Godson 2004, s. 1). Natomiast Brytyjczycy używają pojęć „operacje specjalne”, „specjalne działania polityczne”, „specjalna akcja polityczna” (Davis 2000), a nawet „działania destrukcyjne” (Scott 2019). Ciekawe rozstrzygnięcie terminologiczne prezentuje Mirosław Minkina, używając pojęcia „tajne operacje pozainformacyjne” w odniesieniu do „cichej metody stosowanej w procesie zarządzania państwem, która ma przynieść określone cele w relacjach z innym podmiotem” (2014, s. 217). Wydaje się, że jest to udana próba podkreślenia tajności działań państw i ich przedmiotu. W świetle zaprezentowanych ustaleń wyraźnie rysuje się dominacja podejścia amerykańskiego, a pojęcie „tajne operacje” postrzegane jest jako powszechnie obowiązujące.

Resumując, tajne operacje służb wywiadowczych stanowią potencjalną drogę do realizacji celów politycznych: szybszą i skuteczniejszą niż dyplomacja, a jednocześnie generującą mniejsze koszty niż użycie siły militarnej. Postrzeganie tajnych działań ogniskuje się wokół problemu tajemnicy, wiarygodnego zaprzeczenia i roli służb, realizujących na zlecenie decydentów tzw. „cichą” lub „trzecią” opcję. Elementem, który decyduje o specyfice

tajnych operacji i wyróżnia je wśród innych działań rządu, jest wiarygodne zaprzeczenie. Pod tym pojęciem kryje się zdolność władz do zaprzeczania wiedzy lub odpowiedzialności za wszelkie działania popełnione przez ich służby, często obejmujące oferowanie alternatywnej wersji odpowiedzialności (Stout 2017).

Typologia tajnych operacji

Wpływanie na bieg wydarzeń i kreowanie korzystnych okoliczności to marzenie przywódców politycznych, którzy są skłonni ulec pokusie sięgnięcia po tajne operacje w sytuacji – z ich punktu widzenia – wymagającej niestandardowych działań. Adresatem takich inicjatyw są rządy, społeczeństwa lub określone grupy społeczne, a decydenci mają do dyspozycji różne formy tajnej aktywności.

Badacze amerykańscy właściwie są zgodni, że zasadne jest wyróżnienie czterech typów tajnych działań: politycznych, ekonomicznych, propagandowych i paramilitarnych. Przy czym działania o charakterze politycznym uznaje się za najbardziej zróżnicowaną kategorię (Stempel 2007). Jennifer D. Kibbe nieco modyfikuje powszechnie prezentowaną typologię i wyodrębnia trzy główne kategorie działań, które obejmują: propagandę, działania polityczne i działania paramilitarne. Jej zdaniem spektrum narzędzi uzupełnia aktywność w sferze gospodarczej, która ma na celu zdestabilizowanie gospodarki państwa, będącego podmiotem wpływu (Kibbe 2010, s. 131).

Zasadniczo decydenci mają do wyboru kilka dróg, które prowadzą do jednego celu, wzajemnie się przecinając. Pierwsza obejmuje tajne wspieranie zaprzyjaźnionego państwa, w cichym porozumieniu z osobami lub grupami, które posiadają zbieżne interesy z państwem wspierającym (Minkina, Gałek 2015, s. 48). Nie jest to zadanie trudne, jeżeli dotyczy państwa zaprzyjaźnionego. Wtedy wsparcie nie przybiera sensacyjnych form i może dotyczyć zapewnienia bezpieczeństwa konkretnym politykom, wyższym przedstawicielom administracji oraz zaopatrzenia np. w środki łączności niejawnej. Donald Trump w styczniu 2018 r. otwarcie przyznał, że USA w ciągu 15 lat udzieliły pomocy Pakistanowi w wysokości 33 mld USD, na potrzeby cywilne i militarne.

W repertuarze form wsparcia jest również wpływanie na postrzeganie i ocenę przez państwo będące podmiotem oddziaływań, polegające na inspirowaniu i kształtowaniu przyjaznej percepcji. Zatem celem – w tym przypadku

– nie jest udzielanie pomocy w imię osiągnięcia wzajemnego powodzenia, ale próba wytworzenia określonej narracji i rzucenia korzystnego światła, które wywoła pożądaną reakcję. Tym samym spowoduje zmianę zachowań, wydażeń i uwarunkowań w sposób zgodny z interesem inspirującego. Adresatami działań są elity polityczne, partie, stowarzyszenia i określone grupy społeczne. Finalnym efektem ma być uzyskanie wpływu na politykę państwa albo stworzenie warunków do zmiany ekipy, która sprawuje władzę.

W tym celu nieuniknione jest uruchomienie tzw. agentów wpływu, których zadaniem jest oddziaływanie na politykę rządu przez kreowanie zaprojektowanego przez państwo-mocodawcę sposobu postrzegania rzeczywistości społeczno-politycznej (Andrew, Gordievsky 1990, s. 568–570).

Władze podejmują decyzję o wykorzystaniu służb wywiadowczych do wpływania na postawy, nastroje i percepcję społeczeństwa państwa będącego podmiotem oddziaływań w celu zdobycia przewagi (Turner 2007, s. 112). Mówimy wówczas o operacjach informacyjnych, operacjach psychologicznych lub po prostu o propagandzie i dezinformacji (Nowacki 2004). Do omawianej kategorii działań można zaliczyć utworzenie w 1949 r. Radia Wolna Europa oraz Radia Swoboda w 1951 r. przez USA. Stacje emitowały audycje skierowane do państw pozostających w radzieckiej strefie wpływów. Tego rodzaju aktywność, dzięki rozwojowi technik komunikacyjnych, przybrała współcześnie charakter zmasowanego oddziaływania socjotechnicznego (Omand 2012; Stout 2017). Nie brakuje dziś analiz, które podkreślają renesans oddziaływań propagandowych i dezinformacyjnych (Herpen 2016; Giles 2015). O ile w przypadku oddziaływania na rządy można obserwować w jakimś zakresie jego skutki, o tyle efekty wpływania na społeczeństwo należą do kategorii niedającej się łatwo zmierzyć (Minkina 2014, s. 227). Rezultaty działań wobec obywateli innych państw najczęściej nie są widoczne od razu. Stosowane systematycznie, przez dłuższy czas, w ramach przemyślanej i długofalowej polityki, mogą modyfikować nastawienie opinii publicznej (Shulsky, Schmitt 2002, s. 84). Wydaje się, że wraz z procesem mediatyzacji rzeczywistości społecznej, weszliśmy w fazę zinstytucjonalizowania tego typu aktywności. Używa się w tym celu sponsorowanych przez państwa, popularnych i często formalnie lokalnych lub zarejestrowanych telewizji, portali informacyjnych, a także sieci czasopism. Przykładem takiej aktywności jest zaangażowanie Rosji w kanał telewizyjny Russia Today, dziś RT i platformę internetową Sputnik. Nakłady finansowe rosyjskiego rządu na stację RT stale rosną, jej poziom techniczny niczym nie różni się od znanego z CNN czy BBC. Russia Today dysponuje budżetem w wysokości 2,5 mld zł rocznie. Sputnik został uruchomiony

w listopadzie 2014 r. i jako spółka zależna od państwowego przedsiębiorstwa Rossiya Segodnya realizuje zadania propagandowe (Gałek 2019, s. 103).

Na wydarzenia w innym państwie można wpływać również przez finansowe i rzeczowe wspieranie sił politycznych, które mają zbieżne cele i interesy. Gregory Treverton pisał o „próbach zmiany układu sił politycznych w jakimś państwie, realizowanych najczęściej poprzez finansowanie określonych grup” (Treverton 2007, s. 13) takich jak: partie polityczne, inicjatywy obywatelskie, związki zawodowe oraz lokalne media. Paul Blackstock proponuje interesujące podejście i identyfikuje trzy fazy tajnego działania politycznego. Są to: infiltracja-penetracja, siłowa dezintegracja oraz dywersja. Pod pojęciem infiltracji rozumie „celową i planową penetrację grup politycznych oraz społecznych poprzez agenturę państwa wspierającego, w celu uzyskania wpływu na te grupy i manipulowania nimi”. Siłowa dezintegracja wiąże się z demontażem struktur politycznych, społecznych i gospodarczych wszelkimi dostępnymi metodami. Natomiast dywersja to podważanie lub wypowiedanie lojalności przez wpływowe grupy polityczne i społeczne, a celem jest wykreowanie ich na symbol walki z danym reżimem oraz grupę predystynowaną do objęcia rządów w przyszłości (Blackstock 1964, s. 239–240). Działania w tym zakresie stwarzają wysokie ryzyko, zarówno dla sponsorowanej formacji, jak i państwa sponsora. Z jednej strony istnieje obawa o oskarżenie dotyczące współpracy z obcym rządem, a z drugiej o zarzut ingerencji w wewnętrzne sprawy innego państwa w celu destabilizacji sytuacji politycznej. Niemieckie czasopisma „Der Spiegel” oraz „Süddeutsche Zeitung” opublikowały 17.05.2019 r. rozmowę przewodniczącego FPÖ Heinza-Christiana Strachego z rzekomą rosyjską inwestorką z lipca 2017 r. z Ibizy. Zaproponował on m.in. ustawienie przetargów w branży budowlanej, w zamian za pomoc w kampanii wyborczej, przed wyborami parlamentarnymi w październiku 2017 r. FPÖ miały wesprzeć za pieniądze pochodzące z Rosji, przychylne tej partii media. Strache przekonywał rozmówczynię do zakupu 50% udziałów w austriackim dzienniku „Kronen Zeitung”. Natomiast 6.04.2019 r. włoski dziennik „La Repubblica” opublikował dokument, który dowodzi istnienia sieci politycznego wsparcia Rosji dla partii w państwach Unii Europejskiej. O korzystanie ze środków finansowych pochodzących z Federacji Rosyjskiej oskarża się Ligę Północną i Ruch Pięciu Gwiazd. 11.11.2019 r. Prokuratura w Mediolanie ogłosiła, że wszczęła śledztwo w sprawie domniemanego finansowania Ligi Matteo Salvinię przez stronę rosyjską, co jest tematem publikacji włoskich i zagranicznych mediów.

Wsparcie dla grup politycznych często nie oznacza tylko ich cichego finansowania, a jednoznacznie wiąże się z siłowym rozwiązaniem lub wprost

z podjęciem próby obalenia rządu na drodze zamachu stanu lub fizycznej likwidacji „niewygodnych” polityków. Mamy wówczas do czynienia z najagresywniejszym wariantem tajnych operacji z wykorzystaniem bezpośredniej przemocy (*direct action*). Prowadzenie tajnych operacji wywiadowczych – w powszechnej opinii – kojarzone jest właśnie z wykorzystaniem przemocy, za pomocą której wpływa się na wydarzenia polityczne (Minkina, Gałek 2015, s. 52–54). Wbrew temu co zostało ukształtowane w zbiorowej świadomości, dzięki literaturze i kinematografii, większość tajnych metod nie odwołuje się do użycia siły i fizycznej eliminacji przeciwnika.

Współczesny kontekst tajnych operacji

Eskałację tajnych działań służb wywiadowczych intuicyjnie łączymy z czasami zimnej wojny. Rywalizacja nuklearnych mocarstw Związku Radzieckiego i Stanów Zjednoczonych toczyła się poza ich terytoriami i w umysłach obywateli. W bipolarnej rzeczywistości uznano, że presja dyplomatyczna nie jest skuteczna, a otwarta konfrontacja atomowa bardzo ryzykowna. Tajne operacje w ośrodkach decyzyjnych w Waszyngtonie i w Moskwie postrzegano jako roztropną alternatywę wobec braku możliwości realnego działania.

Dzisiaj zarówno decydenci, jak i służby wywiadowcze, funkcjonują w erze informacji. W świecie wywiadu, w którym niezmiennie sięga się do starych wypróbowanych metod, znanych i z powodzeniem stosowanych od wieków, obserwuje się wiele zmian jakościowych. Przestały istnieć ograniczenia w zakresie rozprzestrzeniania informacji (Królikowski 2004), obok misternych intryg pojawiły się *boty* i upowszechnił *trolling*. „Geopolityczni alchemicy” (Chudy 2007, s. 395) otrzymali nowe mikstury i tworzą adekwatne do wektorów zmian receptury.

Ze względu na oczywisty brak transparentności tajnych działań politycznych, wciąż cierpimy na deficyt wiarygodnych źródeł. Niemniej jednak liczne analizy potwierdzają, że państwem, które obecnie dysponuje największym zinstytucjonalizowanym i profesjonalnie zarządzanym arsenałem narzędzi informacyjnych jest Rosja (*Robotrolling: Trump, NATO, and Russian Trolls* 2018). Ze względu na swój potencjał oraz kulturę polityczną, strategiczną i wywiadowczą Rosja jest dobrze przygotowana do wykorzystania możliwości ukrytego wpływu, oferowanego przez Internet i media społecznościowe. Wydaje się, że skutecznie rozwija potężne możliwości oddziaływania, które

mogą kształtować masową percepcję, a tym samym wpływać na proces wyborczy lub wywierać presję na demokratyczne rządy (Stout 2017, s. 127). Aktywne podejście Moskwy do działań w mediach społecznościowych zostało zintegrowane z jej doktrynami i strategiami, obejmując różne instytucje. Jolanta Darczewska podkreśla, że Rosjanie stosują, tzw. środki aktywne, mające zapewnić możliwość realizowania swoich interesów (Darczewska 2018; Daniels 2017). Najczęściej wskazuje się na wysiłki podejmowane przez rosyjskie służby specjalne, w celu wpłynięcia na nastroje społeczne i decyzje wyborcze podczas kampanii prezydenckiej w Stanach Zjednoczonych, a także w Szwecji (Kragh, Åsberg 2017, s. 1–44), Francji (Ferrara 2017) i Niemczech (Copley 2017). Również Chiny z powodzeniem odnalazły się w nowej rzeczywistości informacyjnej i nie stronią od stosowania operacji wpływu (Grace 2018). Współczesne państwa niewątpliwie dostrzegły, że technologie informacyjne i komunikacyjne stanowią ważny oręż w walce o wpływy na arenie międzynarodowej. Decydenci muszą jednak brać pod uwagę – związane z nowymi uwarunkowaniami – liczne ograniczenia i zagrożenia.

Rory Cormac i Richard J. Aldrich uważają, że tajne działania w stylu zimnowojennym mogą być już przeszłością (Cormac, Aldrich 2018, s. 477–484). Michael F. Joseph i Michael Poznansky przewidują koniec tajnych działań, w dużej mierze dlatego, że zwiększona ekspozycja, spowodowana zmianami w mediach i technologiach komunikacyjnych, powoduje erozję możliwości wiarygodnego zaprzeczenia (Joseph, Poznansky 2017, s. 289–290). Brak możliwości wyparcia się zaangażowania, w sposób oczywisty znacząco podnosi ryzyko zdemaskowania.

Ten zaledwie naszkicowany obraz współczesnych operacji pozainformacyjnych może stworzyć wrażenie, że wraz z rozwojem technologicznym ukształtował się system oparty na omnipotencji służb specjalnych, w zakresie ingerowania w sprawy wewnętrzne innych państw. Istotnie, we współczesnych „rozgrywkach” międzynarodowych, instrumenty informacyjne są używane jako zaawansowane systemy uzbrojenia (Nissen 2015). Warto jednak przestrzec przed wpadaniem w panikę. Zarówno historia dyplomacji, wojny, jak i wywiadu, pokazuje, że dla każdej metody znajdzie się środek zaradczy. Prawdopodobnie w ramach przeciwdziałania operacjom masowego wpływu, konieczne będzie zastosowanie zręcznej kombinacji wielu środków i pełne zaangażowanie polityków, a także sektora prywatnego na rzecz budowy skutecznego systemu obrony przed ofensywą informacyjną współczesnych państw.

Podsumowanie

Władza polityczna decyduje się na sięgnięcie po tajne operacje wywiadowcze wtedy, kiedy inne metody oddziaływania mogą wywołać negatywne konsekwencje, niewspółmierne do uzyskanych efektów. Pokusa ich użycia jest duża, gdy wykorzystanie sił zbrojnych z pewnych względów nie jest możliwe, dyplomacja nie jest skuteczna, a działania z ukrycia uprawdopodobniają osiągnięcie celów. W tego typu przedsięwzięciach decydenci polityczni używają służb wywiadowczych do kreowania procesów społecznych, politycznych i ekonomicznych, korzystnych z punktu widzenia ich interesów, konsekwentnie wypierając się podejmowania jakiegokolwiek aktywności w tym zakresie.

Tajne operacje wywiadowcze o charakterze pozainformacyjnym mogą być ważną bronią w arsenale współczesnych państw. Jest to jednak z natury kontrowersyjny i ryzykowny instrument w rękach władzy. Wykorzystywane metody naruszają prawo nie tylko państwa, przeciwko któremu lub na którego terytorium prowadzona jest operacja, ale często są niezgodne z prawem państwa, którego obywatelami są ich wykonawcy. Rozważając tajne działania, decydenci powinni wyciągnąć wnioski z przeszłości (Cormac, Daddow 2018, s. 690–707).

Tajne działania pozainformacyjne współczesnego wywiadu nie stanowią substytutu polityki zagranicznej, ale są częścią procesu, który może jedynie przybliżyć do osiągnięcia celów politycznych. Najczęściej formułowane są dwa warunki sukcesu tajnych działań w polityce międzynarodowej. Pierwszy to jasno określone cele polityki zagranicznej, drugi – efektywna realizacja przez służby wywiadowcze” (Godson 1979). Ray Cline sugeruje, że ukryte działanie nie powinno być opcją ostateczności, ale raczej jedną z pierwszych możliwości uzupełnienia planowania strategicznego i kształtowania polityki. Analizując mocne i słabe strony tajnych operacji można założyć, że działania ukryte mają największe szanse na powodzenie, gdy stanowią wsparcie i swoiste „pchnięcie” w kierunku, w którym sytuacja w danym państwie już ewoluuje. W tym miejscu warto posłużyć się parafrazą słów Vladimira Volkoffa, że z tajnymi operacjami jest jak z gazami bojowymi, najskuteczniejsze są wówczas, gdy już wieją przychylny wiatry (Volkoff 1991, s. 9). Decydenci natomiast powinni pamiętać, że „tajne działanie powinno być stosowane jak dobrze naostrzony skalpel, rzadko i z dyskrecją, aby ostrze się nie stępiło” (Helms, Hood 2018).

Sprawa ostentacyjnego mordu saudyjskiego dziennikarza Dżamala Chaszodżdżiego (*CIA finds Saudi crown prince ordered Jamal Khashoggi killing – report*, 2018), a także próba otrucia Siergieja Skripala, rosyjskiego

oficera wywiadu wojskowego GRU (Wilgocki 2018) i opozycjonisty Aleksieja Nawalnego (Rogoża, Domańska, 2020) dowodzą, że tajne służby coraz częściej działają otwarcie, nie licząc się ze skutkami (Oberhäuser 2019) i otwarte musi pozostać pytanie czy oznacza to słabość, czy stanowi efekt wyboru określonej strategii.

Niezmiennie problemem w analizowaniu roli tajnych operacji w rywalizacji międzynarodowej pozostaje niedosyt badań akademickich i nadmiar publikacji o sensacyjnym charakterze. Autorzy źródeł to z jednej strony profesjonalni badacze i dziennikarze, a z drugiej liczni emerytowani funkcjonariusze wywiadu. Byli analitycy i agenci znają i rozumieją wewnętrzne funkcjonowanie społeczności wywiadowczej, ale należy wziąć pod uwagę problem ochrony ich osobistej reputacji i reputacji instytucji, które reprezentowali, a co za tym – idzie stosowanie autocenzury. Świadomość ograniczeń badawczych nie zwalnia jednak od poszukiwania odpowiedzi na pytanie o miejsce tajnych operacji w katalogu środków polityki zagranicznej współczesnych państw.

Bibliografia

- Andrew C., Gordievsky O. (1990), *KGB: The Inside Story of Its Foreign Operations from Lenin to Gorbachev*, Harpercollins, New York.
- Barnes T. (1990), *Democratic Deception. American Covert Operations in Post-War Europe*, (w:) Charters D.A., Tugwell M.A. (red.), *Deception Operations. Studies in the East-West Context*, University of Nebraska Press, London.
- Bergman R. (2019), *Powstań i zabij pierwszy Tajna historia zabójstw izraelskich służb specjalnych*, Sonia Draga, Warszawa.
- Blackstock P.W. (1964), *The Strategy of Subversion*, Chicago. Quadrangle Books
- CIA finds Saudi crown prince ordered Jamal Khashoggi killing – report (2018), <https://www.theguardian.com/world/2018/nov/16/cia-determines-saudi-crown-prince-ordered-journalists-killing-washington-post> [dostęp: 11.09.2021].
- Chudy W. (2007), *Spółeczeństwo zakłamanie. Esej o społeczeństwie i kłamstwie*, t. 2, Oficyna Naukowa, Warszawa.
- Copley C. (2017), *Spy Chief Adds to Warnings of Russian Cyber Attacks on Germany*, <http://www.reuters.com/article/us-germany-election-russia-idUSKBN13O13> [dostęp: 09.09.2021].
- Cormac R., Aldrich R.J. (2018), *Grey is the new black: covert action and implausible deniability*, "International Affairs", Vol. 94, Iss. 3.

- Cormac R., Daddow O. (2018), *Covert action failure and fiasco construction: William Hague's 2011 Libyan venture*, "Da Journal of European Public Policy", Vol. 25, Iss. 5.
- Darczewska J. (2018), *Środki aktywne jako rosyjska agresja hybrydowa w retrospekcji. Wybrane problemy*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego”, nr 18(10).
- Davies P.H.J. (2000), *From special operations to special political action: The 'rump SOE' and SIS post-war covert action capability 1945–1977*, "Journal Intelligence and National Security", Vol. 15, Iss. 3, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02684520008432617> [dostęp: 02.08.2021].
- Daniels L. (2017), *Russian Active Measures in Germany and the United States: Analog Lessons From the Cold War*, September 27, <https://warontherocks.com/2017/09/russian-active-measures-in-germany-and-the-united-states-analog-lessons-from-the-cold-war> [dostęp: 5.11.2021].
- DCAF Intelligence Working Group (2003), *Intelligence Practice and Democratic Oversight – a Practitioner's View*, "Occasional Paper", No. 3.
- Executive Order 12333-United States intelligence activities, Part 3 par. 3.4, ust. h, <http://www.archives.gov/federal-register/codification/executive-order/12333.html> [dostęp: 20.09.2021].
- Ferrara E. (2017), *Disinformation and Social bot operations in the run up to the 2017 French presidential election*, First Monday, 22(8), <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1707/1707.00086.pdf> [dostęp: 2.10.2021].
- Giles K (2015), *Russia's Hybrid Warfare: A Success in Propaganda*, "Working Papers on Security Policy", No. 1, <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/publications/2016-03-russia-new-tools-giles.pdf> [dostęp: 2.10.2021].
- Godson R. (2004), *Dirty Tricks or Trump Cards. US Covert Action & Counterintelligence*, Routledge, New Brunswick.
- Grace A. (2018), *China's Influence Operations Are Pinpointing America's Weaknesses*, "Foreign Policy", October 4, <https://foreignpolicy.com/2018/10/04/chinas-influence-operations-are-pinpointing-americas-weaknesses/> [dostęp: 1.10.2021].
- Herpen Van M. (2016), *Putin's Propaganda Machine: Soft Power and Russian Foreign Policy*, Rowman & Littlefield, Lanham, MD.
- Helms R., Hood W. (2018), *A Look Over My Shoulder: A Life in the Central Intelligence Agency*, Random House.
- Godson R. (ed.), *Intelligence Requirements for the 1980's*, National Strategy Information Center but distributed by Transaction Books, New Brunswick, Lexington Books, Lexington MA.
- Johnson Loch K. (2006), *Sketches for a theory of strategic intelligence*, (w:) Gill P., Phytian M., *Intelligence in an Insecure World*, Wiley, Cambridge.

- Joseph M.F., Poznansky M. (2017), *Media technology, covert action, and the politics of exposure*, "Journal of Peace Research", November 16.
- Kragh M., Åsberg S. (2017), *Russia's Strategy for Influence through Public Diplomacy and Active Measures: The Swedish Case*, "Journal of Strategic Studies, Journal of Strategic Studies", No. 40(6), Vol. 30.
- Kibbe J.D. (2010), *Covert Action, The International Studies Association Compendium Project*, Wiley-Blackwell, Oxford.
- Królikowski H. (2004), *Historia działań specjalnych. Od wojny trojańskiej do II wojny światowej*, Bellona, Warszawa.
- Larson E.V., Darilek R.E., Gibran D., Nichiporuk B., Richardson A., Schwartz L.H. (2009), C. Quantic Thurston, *Foundations of Effective Influence Operations A Framework for Enhancing Army Capabilities*, RAND Corporation, <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG654.html> [dostęp: 2.10.2021].
- Mitrochin W. (2002), *KGB Lexicon: The Soviet Intelligence Officer's Handbook*, Routledge, London.
- Minkina M. (2014), *Sztuka wywiadu w świecie współczesnym*, Rytm, Warszawa.
- Minkina M., Gałek B. (2015), *Kłamstwo i podstęp we współczesnym świecie*, Wydawnictwo Rytm, Warszawa.
- National Security Act of 1947 (Chapter 343; 61 Stat. 496; approved July 26, 1947) Sec. 104A (d) (4) <http://intelligence.senate.gov/nsaact1947.pdf> [dostęp: 14.08.2021].
- Nissen T.E. (2015), *#TheWeaponizationOfSocialMedia @Characteristics of Contemporary Conflicts*, Royal Danish Defence College, <http://www.fak.dk/en/publications/Pages/TheWeaponizationOfSocialMedia.aspx> [dostęp: 12.07.2021].
- Nowacki G. (2004), *Organizacja i prowadzenie działań psychologicznych w wybranych państwach*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Oberhäuser N. (2018), *Tajne służby. Rośnie zapotrzebowanie na skrytobójców*, "Deutsche Welle", 21.10, <https://www.dw.com/pl/tajne-s%C5%82u%C5%BCby-ro%C5%9Bnie-zapotrzebowanie-na-skrytob%C3%B3jc%C3%B3w/a-45971400> [dostęp: 12.09.2021].
- Omand D. (2012), *Introducing Social Media Intelligence (SOCMINT)*, "Journal Intelligence and National Security", Vol. 27, Iss. 6.
- Prados J. (2007), *The future of covert action*, (w:) Johnson L. (ed.), *Handbook of Intelligence Studies*, Routledge, New York.
- Robotrolling: Trump, NATO, and Russian Trolls* (2018), "Robotrolling", Iss. 3, <https://www.stratcomcoe.org/robotrolling-trump-nato-and-russian-trolls> [dostęp: 23.10.2021].

- Rogoża J., Domańska M. (2020), *Otrucie Nawalnego - ostrzeżenie dla rosyjskiej opozycji?*, „Analizy”, 20.08, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa.
- Scott L. (2004), *Secret Intelligence, Covert Action and Clandestine Diplomacy*, “Intelligence and National Security”, No. 19(2).
- Shulsky A.N., Schmitt G.J. (2002), *Silent Warfare. Understanding the World of Intelligence*, Dulles.
- Stempel J.D. (2007), *Covert Action and Diplomacy*, “International Journal of Intelligence and Counter Intelligence”, Vol. 20, Iss. 1.
- Stout M. (2017), *Covert Action in the Age of Social Media*, “Georgetown Journal of International Affairs”, Vol. 18, No. 2, <https://www.georgetownjournalofinternationalaffairs.org/online-edition/2017/12/22> [dostęp: 22.07.2021].
- Turner M. (2007), *An Appraisal of the Effects of Secret Propaganda*, (w:) Johnson L., *Strategic Intelligence, Covert Action, Behind the Veils of Secret Foreign Policy*, Vol. 3.
- Volkoff V. (1991), *Dezinformacja oręż wojny*, Warszawa.
- Wilgocki M. (2018), *Otrucie Siergieja Skripala. USA, Francja, Niemcy i Kanada potępiają Rosję za atak nowiczykiem*, „Gazeta Wyborcza”, <http://wyborcza.pl/7,75399,23871453,otrucie-siergieja-skripala-usa-francja-niemcy-i-kanada-potepiaja.html> [dostęp: 14.10.2021].
- (www1) <https://www.intelligence.senate.gov/laws/intelligence-authorization-act-fy-1991> [dostęp: 3.09.2021].

Afiliacja: dr Beata Gałek

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Instytut Nauk o Bezpieczeństwie
ul. Żytnia 39
08-110 Siedlce
beata.galek@uph.edu.pl